

Portrett

Karen Ellemann - nordisk till
fingerspetsarna

Nyhet

Island: Laveste arbeidsledighet på 20 år

Leder

Mobiliteten i Norden måste underlättas

Nyhet

Mer kulturkunskap och mindre byråkrati
behövs för en rörligare nordisk
arbetsmarknad

22. August 2023

Tema: Nordisk mobilitet

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 6/2023

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for
innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Mobiliteten i Norden måste underlätas	3
Karen Ellemann - nordisk till fingerspetsarna	5
Nordens framtid beroende av journalistiken	10
Mer kulturkunskap och mindre byråkrati behövs för en rörligare nordisk arbetsmarknad.....	13
Island: Laveste arbeidsledighet på 20 år	16
Ny arbejdsmiljø-indsats skal nedbringe dødsulykker i dansk landbrug	19
Martacentrets kamp för att skydda kvinnor i Lettland mot våld – med finsk och norsk hjälp	22
Laber interesse blant arbeidstakerne i Norge for etter- og videreutdanning.....	26
LAMPA – lettisk demokratifestival med nordisk inspiration.....	28
Lettland – landet med flest svenska läkarstudenter utanför Sveriges gränser.....	32

Mobiliteten i Norden måste underlättas

- Min ambition är att uppnå att arbetspendling inom Norden ska medföra så lite extra administration som möjligt både för arbetstagaren och arbetsgivaren. Och så ska gränspendlarna kunna distansarbета utan att det får konsekvenser för skatten de betalar.

LEDER

21.08.2023

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Det svarar Nordiska ministerrådets generalsekreterare Karen Ellemann när vi frågar henne vad hon allra helst vill uppnå i det nordiska samarbetet.

Mobilitet handlar om att kunna dra nytta av en större arbetsmarknad, att kunna studera utomlands, men också, alltmer i vardagen – att kunna välja mellan att jobba hemma eller på kontoret.

Trots att den gemensamma nordiska arbetsmarknaden har existerat i mer än 70 år, så är inte mobiliteten särskilt stor mellan de nordiska länderna, visar en ny studie som gjorts av Nordregio.

Det är inte mer än 1,7 procent av arbetskraften som väljer att flytta för att arbeta i annat nordiskt land och bara 0,5 procent som bor i ett land och jobbar i ett annat.

Eller uttryckt på ett annat sätt: Av en samlad nordisk befolkning på 27,2 miljoner människor är det bara 40 000 som flyttar till ett annat nordiskt land varje år och 49 000 som gränspendlar till ett jobb i ett annat nordiskt land.

Det beror inte på att nordborna sällan flyttar på sig. 13 – 16 procent av oss gör det varje år, vilket är ett högre tal än genomsnittet i EU. Men det sker till andra länder än till grannarna.

Själv har jag som svensk bott i Norge i 40 år. Tänker jag tillbaka till hur jag upplevde världen som ungdom kan jag förstå det. Norge var för mig då det land som jag ansåg det som minst sannolikt att jag skulle flytta till – det fanns ju så många andra spännande och mer exotiska länder! Men kärleken drabbar på de mest oväntade platserna, för min del Karneöarna.

För Karen Elleman inleddes henne intresse för Norden när hon i femte klass besökte vänskapsskolor i andra nordiska länder. Kanske chansen att träffa en annan nordbo för de flesta av oss idag är störst i Spanien eller Thailand?

När jag bad min isländske medarbetare skriva om att arbetslösheten på Island är lägre än den varit på 20 år, och hur detta är en speciell utmaning för reselivsnäringsen, gjorde Jóhannes Þór Skúlason, chef för branschorganisationen SAF, ett intressant påpekande:

- Medelhavsländerna får nu fler turister än arbetare från Polen.

En annan överraskande siffra är att 800 svenskar nu studerar att bli läkare i Lettland, som gått förbi Polen som det land som lockar till sig flest svenska läkarstudenter. Arbetssliv i Norden har mött en av dem, Linnéa Zargarian, som själv aldrig hade varit i Riga, men som valde att studera där i stället för att läsa in för att få högre betyg i högskoleprovet, som bara sker två gånger per år. Hon är positivt överraskad.

- Det som är bra är lärartätheten. På en lärare går det 13 studenter. Och så är våra lärare kompetenta och ambitiösa. Många av dem är unga och gör det där lilla extra för att det ska gå bra för studenterna.

Dessutom blir det många andra upplevelser, just för att utbildningen sker utomlands.

Är det något som alla nordiska regeringar är eniga om är det att vidareutbildning behövs i framtidens föränderliga arbetsliv. Under Arendalsuka lades det emellertid fram oroande tal. I Arbeidsforskningsinstituttets årliga arbetslivsbarometer, som ställer ett stort antal frågor om medbestämmande och arbetslivet, har det över tid varit ett kraftigt fall i antalet som var intresserade i vidareutbildning bland norrmännen.

Bara 48 procent svarade att de var intresserade av vidareutbildning 2022, jämfört med 62 procent år 2010, när mätningarna inleddes. Samtidigt är det fler än tidigare som tror att arbetsuppgifter kommer att försvinna på grund av artificiell intelligens.

En siffra som är allt för hög är antalet som dör i arbetsplatsolyckor i Danmark. 2022 var det 43 personer, det högsta

talet sedan 2008. Vi ser speciellt på hur man inom det danska landbruket arbetar med att få ned antalet olyckor.

För kvinnorna i Baltikum är det ofta inte på arbetsplatsen de utsätts för störst fara, utan i hemmet. Om de baltiska länderna alltmer hinner i kapp, och på vissa områden, som digitalisering, passerar de nordiska, tar det längre tid att ändra hållningar till jämställdhet, medbestämmande och demokrati.

Lettland är till exempel ett av sex länder som ännu inte ratificerat Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet.

Martacentret i Riga är en frivillig organisation som, med finskt och norskt stöd, arbetar för att hjälpa misshandlade kvinnor och stärka deras rättigheter. Viktigt är också demokratifestivaler som LAMPA, även den med nordiska inspiration och med närvaro av Nordiska ministerrådet.

För det demokratiska samtalet och för att vi ska kunna förstå omvärlden är det en grupp som är extra viktig – journalisterna. I mer än 65 år och med säte i danska Aarhus på Jylland har Nordisk journalistcenter arbetat för att förstärka utvecklingen av journalistiken och medierna genom vidareutbildning, kurser och nätverksaktiviteter.

- Att skapa världens mest integrerade region innan 2030 kräver både ändringar och offer. Det kräver också att Nordens invånare är medvetna om vilka beslut som fattas och på vilka grunder. Journalister som kan något om Norden och Nordens förhållande till omvärlden har här viktiga uppdrag som gynnar transparensen och utvecklingen av våra demokratiska samhällen, säger John Frølich, som leder verksamheten.

Karen Ellemann - nordisk till fingerspetsarna

Nordiska ministerrådets nya generalsekreterare tar över ansvaret för det nordiska samarbetet under en tid när utmaningarna tornar upp sig - säkerhetspolitiskt, miljömässigt och där den nordiska modellen i vissa fall stångat i väggen. Men hon är en obotlig optimist att det går att uppnå den nordiska visionen.

PORTRETT

21.08.2023

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO LINE SCHEISTRØEN

Kontoret till Karen Ellemann på Nordens Hus i Köpenhamn har blivit ett litet galleri:

- Tavlorna jag har på väggarna är av den isländska konstnären Þorlákur "Tolli" Kristinsson. Jag tog kontakt med Islands ambassad här i Köpenhamn eftersom jag varje år vill visa konst från det land som har ordförandeskapet i ministerrådet, säger hon.

Det är bilder som vibrerar av färgkombinationer som man inte förbinder med vulkanön, men som uppstår i kombinationen av glaciärer, lavar, mossor och reflektioner i vatten. De två stora landskapsmotiven är riktiga fyrverkerier, som matchar generalsekreteraren, som bara haft tjänsten i ett halvt år och som brinner av arbetslust.

- Jag fyller 54 år om 14 dagar. Barnen har flyttat hemifrån och jag är på toppen av energi och motivation, jag har tid och handlingskraft för att ge mig på det som verkligen är en stor uppgift eftersom det nordiska samarbetet är så stort och komplext, säger hon.

Men hon kommer med en ryggsäck av erfarenheter som rymmer mycket. Det är få som har sett det nordiska samarbetet från så många synvinklar som Karen Ellemann. Inte bara har hon varit ledamot i Folketinget i 15 år och då också varit delegat till Nordiska rådet. Hon har som minister också styrt flera olika departement och då mött sina nordiska kolleger i de olika ministerråden. Två gånger har hon varit social- och inrikesminister, hon har lett både miljö- och fiskeridepartementet.

mentet och dessutom i två omgångar haft en koordinerande roll som nordisk samarbetsminister.

Karen Ellemann tycker om att använda händerna när hon talar.

Som om inte det var nog: Hon har också varit ordförande för Föreningen Norden i Danmark.

Men det hela började egentligen redan i skolan där hennes femteklass i Søllerød, en förstad till Köpenhamn, hade vänskapsklasser som de besökte i Haugesund i Norge, Ystad i Sverige och Ekenäs i Finland.

- Jag noterar att det idag finns vissa kommuner i Danmark som vill etablera vänskapsstäder i Kina. Det har jag svårt att förstå nyttan av. Först måste man lära sig var man kommer ifrån själv, säger hon.

Klassresorna gjorde att det första nordiska fröet planterades i Karen Ellemann och hennes föräldrar såg till att det blev andra resor i Norden också. Hon medger att hon hade studerat nyheterna från Nordens Hus en tid innan hon ansökte om jobbet, som egentligen utannonserades på en oläglig tidpunkt för henne, eftersom hon samtidigt kandiderade till en ny period på Folketinget.

- Men drömmen om den positionen har legat där, medger hon.

När hon tillträdde 1 januari i år var hon försiktig med att komma med någon programförklaring eftersom hon ville lära känna organisationen först – både sekretariatet i Nordens Hus med ungefär 120 anställda, tala med dem som har nyckelroller i Nordiska rådet och besöka de många olika nordiska organisationerna, från stora institutioner som Nordforsk i Oslo, till mindre, som Nordens institut på Åland.

Det har varit ett intensivt resande både i Norden och i Baltikum; hon har deltagit på demokratifestivaler och politiska möten, förutom de många möten som sker i de tolv ministerråden. Närmast på tur när vi träffar henne står Arendalsuken i Norge, ett slags motsvarighet till Almedalsveckan på Gotland och Folkemødet på Bornholm.

Karen Ellemann på besök hos Nordregio i Stockholm, en av de större nordiska institutionerna. Foto: Martina Huber/Norden.org

- Jag blir så stolt och begeistrad för vår nordiska samarbetsmodell i hela sin bredd! Det är en enorm muskelkraft när alla drar åt samma håll. Jag har ju sett mycket av det tidigare, men blev positivt överraskad när jag nu ser hela omfånget av det nordiska samarbetet, säger hon.

Samtidigt har hon tagit över som generalsekreterare under en period där utmaningarna är större än på flera decennier.

Trots att hon är imponerad av de nordiska institutionerna och samarbetet är hon också mycket tydlig på att det är en del som kunde ha gjorts annorlunda – speciellt under pandemin.

- Om man ser på andra regioner i Europa så stängdes inte gränserna på det sättet som skedde i Norden. Det drabbade väldigt många nordbor och gränspendlare hårt. Samtidigt vågar jag inte säga vad jag själv skulle gjort om jag hade varit minister i den situationen – vi var alla rädda.

Island har ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet i år. Den isländske arbetsministern Gudmundur Ingi Guðbrandsson är också nordisk samarbetsminister och har därför en nyckelroll. Karen Ellemann och han möttes redan i januari.

- Att förstå vilka konsekvenser besluten fick för våra befolkningar är en dyrköpt erfarenhet. Det måste tas större

hänsyn till våra nordiska grannar när genomgripande ändringar görs. Jag tror att det är mycket som behöver göras inom arbetslivet som handlar om arbetsmarknaden, pendlingen i våra gränsregioner och så vidare. Där har vi ett stort arbete att göra framför oss.

Samtidigt finns det en stor vilja, till exempel bland parlamentarikerna, att hitta pragmatiska lösningar.

- Men så möter parlamentarikernas förslag juridiken och ämbetsmännen. Det är då vår appell måste vara att de ska tänka nordisk, så att vi lyckas med att genomföra de konkreta lösningarna till nytta för integrationen i Norden.

Karen Ellemann lyfter fram det nordiska gränshinderrådet, där varje land har sin representant, ofta en tidigare politiker med betydlig tyngd, som går igenom de gränshinder som finns och som uppstår, och som föreslår lösningar.

- Vilken enskild fråga vill du själv allra helst se löst under din tid som generalsekreterare?

Karen Ellemann tänker efter och börjar först lite tvekande tala om att de nordiska systemen för betalning med mobilen – som Swish i Sverige, Vipps i Norge och Mobile Pay i Danmark – ska kunna fungera tillsammans. Men så ber hon om att få återkomma. På väg ut till flygplatsen tickar svaret in:

- När vi talar om att lösa gränshinder så finns det en konkret fråga som jag tycker är oerhört viktig, speciellt eftersom det är ett hinder som verkligen påverkar många människor och verksamheter.

- Därför har jag som min klara ambition att uppnå att arbetspendling inom Norden medför så lite extra administration som möjligt både för arbetstagaren och arbetsgivaren. Och så ska gränspendlarna kunna distansarbeta utan att det får konsekvenser för skatten de betalar – precis som för alla andra.

Som vi skriver i en annan artikel i detta nummer, så är gränspendlingen mellan nordiska länder idag lägre än vad den är mellan andra EU-länder.

Men tillbaka till Ellemanns kontor, där vi nu gått över till att tala om den nya säkerhetspolitiska situationen som har uppstått i och med att Finland blivit och Sverige troligtvis blir medlem av Nato.

- Vi är inne i en period med kriser där vår säkerhet utmanas, inte minst på grund av Rysslands invasion av Ukraina. I Nordiska ministerrådet samarbetar vi inte om kulor och krut, men den gemenskap som vi är med och skapar i Norden är ju väldigt viktig, säger hon.

Karen Ellemann i möte med Nordiska rådets presidium, där Jorodd Asphjell till höger och är president och Helge Orten är vice president. Längst till höger Kristina Háfoss, som är rådsdirektör för Nordiska rådets sekretariat. Foto: Martina Huber/ Norden.org.

I Nordens hus sitter både sekretariatet för Nordisk ministerråd, som representerar regeringarna och sekretariatet för Nordiska rådet, som representerar parlamentarikerna. Nordiska rådet tog i början av sommaren tagit ett av många efterlängtade initiativ för att revidera Helsingforsavtalet, som ingicks 1962. Avtalet beskrivs ofta som "grundlagen" för det nordiska samarbete. Det är 27 år sedan avtalet sist reviderades. Det skedde 1966, i samband med att Finland och Sverige gick med i EU.

En arbetsgrupp har upprättats som ska "utreda behovet för en uppdatering av Helsingforsavtalet, samt att specificera inom vilka områden en eventuell uppdatering behövs. Målet är att säkerställa att Helsingforsavtalet skapar så bra ramar som möjligt för ett stärkt nordiskt samarbete nu och i framtiden. Arbetsgruppen ska bedöma behovet av att inkludera eventuella nya politikområden i avtalet såsom säkerhet, beredskap, försvars- och utrikespolitik".

- Jag har ingen tro på att upprätta ett eget ministerråd för försvarsfrågor. Det hanteras redan i Nordefco och det ändras inte av den säkerhetspolitiska situationen, säger Karen Ellemann.

Det är tydligt att "kulor och krut", som hon uttrycker det, inte är något hon tycker passar i Nordiska ministerrådet, men invasionen av Ukraina har många andra konsekvenser än de rent militära:

- Den flyktingvåg som kriget har lett till nådde även Norden snabbt. Hittills har den hanterats exemplariskt av de nordiska länderna, säger hon.

- Kriget har också lett till att vi upplever en tydligare samvaro i Norden, eftersom det finns en mycket tydlig yttre fiende.

I Norden är det idag bara de allra äldsta, de som är drygt 80 år, som har personliga minnen av det andra världskriget.

- Kriget stärker också banden till Baltikum, där erfarenheten av att leva i ofrihet är mycket färskare. Vi måste också börja tänka på vad som ska ske efter att kriget är över och hur vi ska få Ukraina upp på fötterna igen, säger hon.

Denna sommar har också klimatändringarna slått till på ett skrämmande sätt. Kvällen innan Arbetsliv i Norden skulle flyga från Oslo till Köpenhamn skickade myndigheterna ut katastrofvarningar för vad extremvädret Hans ställde till med, kopplat med en hög larmsignal. Norge delades i två delar, eftersom alla järnvägar och vägförbindelser mellan Oslo och Trondheim stoppades. Älvar gick över sina bredder, hus revs med i jordskred och tusentals människor evakuerades.

- Det bör i alla fall få konsekvensen att klimatskeptikerna blir färre, kommenterar Karen Ellemann.

I den ambitiösa nordiska visionen om att bli världens mest gröna, konkurrenskraftiga och socialt hållbara region innan år 2030, så ser det inte så tokigt ut för de två senare målen. Men miljömålen är svårare att nå, enligt en färsk rapport från Nordiska ministerrådet.

Som rapporten formulerar det:

Det är uppenbart att utsläppen av växthusgaser och konsumtionsbaserade växthusgaser fortfarande är för höga. Norden har betydande utmaningar med sin växthusgasintensiteten och det materiella fotavtrycket. För det materiella fotavtrycket går utvecklingen till och med åt fel håll – också mer än vad man ser i jämförbara länder.

Hur ser Karen Ellemann själv på möjligheterna att nå de gröna målen?

- Jag är i grund och botten en optimist. Jag tror att våra länder kommer att klara av det. Målen är ambitiösa, men samtidigt är det ju också en helt obestridd nödvändighet att vi måste nå målen.

Karen Ellemann betonar att Nordiska ministerrådets roll framför allt är att se till att det finns solid forskning som presenteras på ett sätt så att den både är konkret och begriplig för medborgarna.

- Ett konkret exempel, som verkligen väckte stor debatt i början av sommaren, var publikationen ministerrådet utgav med de nordiska näringsrekommendationerna.

Här skrattar fotografen till vid sidan av mig:

- Jag har en köttätande man och barn, förklarar hon.

Karen Ellemann preciserar att hon varken är vegan eller vegetarian.

- Men jag vet ju också, tack vare solid forskning och mitt eget sunda förnuft, att det har en betydelse vad jag stoppar in i munnen. Det är bara att se på sambandet mellan att äta

kött med högt fetthinnehåll och tarmcancer. Men det handlar också om att det jag äter har producerats på en viss plats. För första gången, faktiskt, har vi nu levererat forskning som säger något om hur stort klimatavtrycket och miljöbelastningen blir av det vi äter.

Karen Ellemann i en lunchpaus när de nordiska näringsrekommendationerna lades fram. Fotot: Kjartan Torbjörns-son.

- Men är det inte en risk för att ministerrådet hamnar i den rollen att det är du som står där med pekfinger och säger vad andra bör göra?

- Det finns en risk för att NMR upplevs som en förmyndare. Det är en roll jag verkligen inte vill ha, men jag insisterar på att vi lever i upplysta samhällen och att vi ska bidra till att medlemsländerna får så god forskning som möjligt och att forskarna arbetar mycket med vilka rekommendationer som ska ges. Vi säger ju inte till länderna att de måste kräva att befolkningen blir veganer, det skulle jag aldrig drömma om!

- Men när man går in i matbutiken och ska handla in till sin egen och familjens konsumtion, ska det vara lätt att se om en vara är "kortrest" eller inte. Det nordiska Svanmärket är ju ett utmärkt exempel på att det går att hitta praktiska lösningar. Det har spridit sig så att det idag också bland annat går att bo på svanmärkta hotell. Det ska inte vara lätt att uppnå ett svanmärke, men det är lätt att välja.

Vad som är miljöbelastande ändras också hela tiden. Karen Ellemann nämner Island som exempel där exotiska grönsaker odlas i drivhus med geotermisk värme.

- Vi kan inte peka på lantbruket och säga att det är de som är syndarna. Tvärtom är det de som ska bidra till att hitta lösningarna. Det är mycket som kan göras i förhållande till mängden, kvaliteten och vilken sorters grödor som odlas.

Men bryr sig verkligen invånarna sig om det nordiska målet, eller bryr de sig mest om vad som sker i det egna landet? I somras kom det en rapport som visade att norrmännen konsumerar 130 bärpåsar av plast per år och person. I Sverige och Danmark ligger talet runt 30,

- Jag älskar verkligen den sortens tävling mellan de nordiska länderna! utbrister Karen Ellemann.

- Men för att kappstriden ska uppstå måste det ju finnas jämförbar statistik. Det är då samtalet kan föras om varför Danmark och Sverige, som i det här fallet, lyckats och varför Norge hänger efter.

En utredning från Nordisk energiforskning som kom i mars pekar på att det är de långa handläggningstiderna som är det största problemet för att nå målet om förnyelsebar kraft.

- Hur ser du på dilemmat att en snabb utbyggnad kan undergräva den demokratiska processen?

- Jag menar absolut inte att man ska tumma på den demokratiska processen. Vi måste uppnå målen och samtidigt ha medborgarna med oss i den gröna omställningen.

Østerild Test Center invigdes i oktober 2012. Centret byggs ut 2019 och rymmer nu nio vindkraftverk samtidigt. Foto: Mrb-Wind, Wikipedia.

- Men ibland handlar det förstås om att politikerna måste fatta tuffa beslut. Själv har jag fortfarande politiska blåmärken efter att jag som miljöminister gav tillstånd för en testanläggning för havsvindkraftverk som påverkade naturområdet Østerild. Men idag är anläggningen ett state-of the-art test center som lokalbefolkningen är stolt av.

Nordens framtid beroende av journalistiken

Journalistiken spelar en avgörande roll inför de utmaningar de nordiska länderna står inför. Vad, var, när, hur och inte minst varför behöver rapporteras av oberoende medier med välinformerade journalister. För Nordisk journalistcenter är nyckelorden kunskapsdelning och nätverk.

TEMA

21.08.2023

TEXT: FAYME ALM, FOTO: PRIVAT

Så kom beskedet många väntat på. Helsingforsavtalet – samarbetsöverenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige – kan komma att uppdateras. En anledning är den förändrade säkerhetssituationen. Det meddelar Nordiska rådet den 27 juni.

Dagen innan träffar Arbeidsliv i Norden John Frølich. Han är ledare för Nordisk journalistcenter, NJC, och en av dem som ser fram emot en revidering av avtalet.

- Vi befinner oss i en helt ny geopolitisk situation och det gäller främst Sverige och Finland. Men i Nordiska rådet diskuterar man inte på allvar säkerhetspolitik. Därför behöver Helsingforsavtalet så fort som möjligt revideras. Om de inte sker riskerar rådet att bli irrelevant.

John Frølich ser möjligheterna att använda Helsingforsavtalet för större samordning inom de nordiska länderna, att koordinera på så många områden som möjligt.

En grupp av journalister från NJC på besök i Helsingfors - där avtalet om det nordiska samarbetet skrev den 23 mars 1962. Foto: NJC

- Kommer avtalet att revideras vilket jag hoppas och tror, ska journalisterna bidra med artiklar för att skapa debatt kring förändringarna. Vad de innebär för oss som bor eller är verk-samma i de nordiska länderna, säger han.

Fokus på föränderlighet och brobyggande

I mer än 65 år och med säte i danska Aarhus på Jylland har NJC arbetat för att förstärka utvecklingen av journalistiken och medierna genom vidareutbildning, kurser och nätverk-saktiviteter. En icke vinstdrivande verksamhet med bas på DMJX – Danmarks Medie- og Journalisthøjskole.

- Där är vi placerade på avdelningen för forskning och utveckling och det passar fint eftersom NJC intresserar sig för förändringar i omvärlden. Det präglar våra aktiviteter, säger John Frølich.

NJC är verksamma både i Norden och i Nordens närområ-den, det vill säga i Nordvästryssland och i de tre baltiska län-derna.

På grund av kriget i Ukraina har NJC dock inte längre ak-tiviteter i själva Ryssland. Istället har man nu flera projekt som stödjer ryska journalister i exil, som i Baltikum där NJC har bidragit till att utveckla rysktalande medier.

- Det är extremt viktigt att dessa medier är självständiga och kan ge motspel till de rysktalande minoriteterna i de länder där rysk teve visas varje dag. Att fortsätta bemöta rysk media på ryska är mer angeläget än på länge, säger John Frølich.

John Frølich poängterar att insatserna som görs i Baltikum inte bara är en fråga om att ge ekonomiskt stöd. Eller för den delen att "vi" ska lära "dem" hur man bedriver journalistik.

- Det vet de redan. Vad det handlar om är ett utbyte där jour-nalisterna i de baltiska staterna kan bidra till svaret på hur Östersjön kan förbli ett fredligt område även om Ryssland är ett gränsland, säger han.

Nätverksbyggandet är här extremt viktigt, inte minst med tanke på framtiden, anser John Frølich

- Det är den yngre generationen som blir helt avgörande i ett framtida fredligt Ryssland, säger han.

En helt konkret form av nätverksutveckling är projektet där NJC matchat ryska exiljournalister med nordiska mediehus.

- Vi har lyckats att skapa ett win-win-projekt där inte bara de ryska journalisterna är nöjda. Flera redaktörer har rap-porterat att de fick så många fördelar av projektet att de gär-na medverkar igen, säger John Frølich.

Ett lyckat exempel är Nikita Vasilenko, rysk journalist som fick jobb på tidningen Sydsvenskan.

Broar kors & tvärs

Men det är fram för allt inom Norden som NJC är aktiva. Sedan starten 1957 har centret erbjudit nordiska journalister fortbildning. Årligt återkommande är den så kallade Aarhuskursen.

Temat för årets kurs är Arktis och den nya nordiska verk-ligheten som under kommande höst inleds med besök i Tromsø, årets arktiska huvudstad, för att fortsätta i Oslo och i Bryssel. Deltagarna kommer bli uppdaterade på det arktiska området utifrån säkerhets- och utrikespolitiken och den grö-na och digitala omställningen.

Stora och aktuella frågor, kommenterar John Frølich kursen och pekar på att den liksom andra kurser ger en extra dimen-sion utöver ämnet i sig.

En grupp av kursdeltagare på besök i Bryssel. Foto: NJC

- När du har kollegor från andra nordiska länder som berät-tar om sina erfarenheter vidgas ditt perspektiv. Medierna i de nordiska länderna har ofta olika vinklar på till exempel kli-mat och miljö, säger han, och nämner att flera Aarhus-grup-per fortsätter att träffas och håller återträffar på olika platser i Norden.

En av dem är grupper som bildades redan 1977.

- De kallar sig för 'De nordiske pinsevenner' eftersom det var under pingsten 1977 som de första gången samlades. Sedan dess ses de minst en gång om året.

Och det är en fördel, anser John Frølich – med flera som undertecknad som inför olika artiklar till denna publikation kontaktat kollegor i grannländerna – att ha personliga jour-nalistkontakter när research ska göras eller intervjupersoner hittas i ett annat nordiskt land.

- Vi på NJC har en stark tro på att vi kan utveckla journalis-tiken tvärs över Norden. Tillsammans blir vi starkare, säger han.

Visionen

Vi återvänder till där vi startade; till Arbeidsliv i Nordens fråga till John Frølich om hur han ser på framtiden för Norden. Där var Helsingforsavtalet ett av hans två svar. Det andra svaret gäller den gemensamma vision som de nordiska länderna beslutade om år 2019:

Norden ska bli världens mest hållbara och integrerade region 2030

- Att skapa världens mest integrerade region innan 2030 kräver både ändringar och offer. Det kräver också att Nordens invånare är medvetna om vilka beslut som fattas och på vilka grunder. Journalister som kan något om Norden och Nordens förhållande till omvärlden har här viktiga uppdrag som gynnar transparensen och utvecklingen av våra demokratiska samhällen, säger John Frølich.

Viktiga uppdrag har även Nordens samordningsministrar och de borde därför ha mycket större inflytande på den förda politiken i respektive land än vad de har idag för att just kunna samordna gemensamma åtgärder, anser John Frølich.

- Ska visionen förverkligas krävs det att länderna koordinerar sina insatser inom till exempel miljöpolitiken och när det gäller hur vi avlägsnar de gränshinder* som fortfarande existerar och som försvårar den fria rörligheten över landsgränserna. Liksom att regeringarna tillsammans med samordningsministrarna diskuterar hur vi förnyar våra välfärdssamhällen, säger John Frølich.

Samtidigt finns det områden där det är svårt att koordinera på ett nordiskt plan. John Frølich nämner flyktning- och asylpolitiken där Danmark har ett EU-förbehåll.

Integration med förhinder

Utöver de gränshinder som behöver undanröjas för att Nordens vision 2030 ska kunna realiseras finns även andra områden med tydlig förbättringspotential. Här ett exempel från John Frølichs vardag.

-Jag kan från min dator boka och betala en tågbiljett från Köpenhamn till Berlin. Men jag kan inte göra samma sak när jag ska ta tåget till Kalmar, säger han.

-När jag ska resa dit är jag tvungen att fysiskt besöka Hovedbanegaarden eller en annan tågstation för att få köpa min biljett.

Arbeidsliv i Norden har besökt inte bara svenska SJ:s webbplats utan även norska Vy:s och finska VR:s. Samma sak där. Det går inte – med några få undantag – att köpa tågbiljett via nätet till destinationer i de nordiska grannländerna.

I ett mejlsvar till Arbeidsliv i Norden skriver SJs presstjänst att det i nuläget inte är aktuellt med ett gemensamt nordiskt biljettsystem för tågresor.

Men! Intresset för Norden ökar

- Medierna har igen anställt nordiska korrespondenter, säger John Frølich och påpekar att mediehusen är mycket uppmärksamma på vad de investerar i och att det därför är ett positivt och gott tecken på att läsarnas intresse för det nordiska har ökat.

John Frølich nämner också att allt fler väljer att titta på grannlandets teveserier – ingen nämnd, ingen glömd.

Samt att BBC har upprättat "BBC Nordic" som ska förmedla fler brittiska serier till Norden genom att samtidigt lansera dem till de nordiska länderna.

- Man ser Norden som en region med gemensam kultur och gemensamma värderingar. Att vi delar intressepunkter för bestämda former av underhållning som till exempel engelska serier, säger han.

Ett fjärde exempel som John Frølich nämner är publikationen Altinget, ursprungligen dansk. Nu med svensk utgåva från redaktionen i Stockholm och med norsk utgåva från Oslo.

Från tuva till tuva

När det kommer till de ekonomiska förutsättningarna för NJC och dess aktiviteter framöver är situationen oklar. Nordiska ministerrådets bidragssystem ska radikalt förändras.

- Hur det blir för 2024 vet vi ingenting om idag. Men det säger sig själv att hela Norden inklusive Nordiska ministerrådet är intresserade av att journalistiken utvecklas i Norden. Vi har mycket att lära av varandra, säger John Frølich.

*Redaktionell anmärkning:

Att notera angående gränshindren, som bland annat påverkar arbetspendlingen mellan två nordiska länder: Över 100 sådana är identifierad. Det säger Sandra Forsén, senior rådgivare på Nordiska ministerrådet, i "Norden", en bilaga i Dagens nyheter den 19 juni, producerad av Nordiska ministerrådet inför årets Almedalsvecka.

Mer kulturkunskap och mindre byråkrati behövs för en rörligare nordisk arbetsmarknad

2030 ska Norden vara världens mest integrerade, hållbara och konkurrenskraftiga region och i den ambitionen är den fria nordiska arbetsmarknaden en viktig pusselbit. Men rörligheten är låg och kan behöva stimuleras både genom administrativa och kulturella insatser, visar färsk forskning.

NYHET

21.08.2023

TEXT: GUNHILD WALLIN, FOTO: BJÖRN LINDAHL

I drygt 70 år har de nordiska medborgarna haft en gemensam arbetsmarknad. Det har inneburit frihet att kunna röra sig över de nordiska ländernas gränser och ta jobb i vilket nordiskt land som helst.

Men trots möjligheten är det inte mer än 1,7 procent av arbetskraften som väljer att flytta för att arbeta i annat nordiskt land och bara 0,5 procent som bor i ett land och jobbar i ett annat.

Sedan början av 90-talet har migrationen sett liknande ut i de flesta nordiska länderna och territorier, berättar forskarna Anna Lundgren och Ágúst Bogason på forskningsinsti-

tutet Nordregio i Stockholm. I juni publicerade de rapporterna: "Competence Mobility – How can labour market mobility in the Nordic Region be increased" och "Restart competence mobility in the Nordic Region".

- Det är rimligt att den fria rörligheten är en viktig pusselbit för att nå visionen 2020, framför allt i gränsregionerna. Det är där den stora potentialen finns. Genom en större arbetsmarknad finns förutsättningar för bättre matchning vilket skapar fler jobb och högre tillväxt. Idag är dock inte rörligheten mellan länderna så imponerande, utan lägre än genomsnittet i EU. Däremot är rörligheten inom de nordiska

länderna ganska hög vid internationella jämförelser, säger seniorforskare Anna Lundgren.

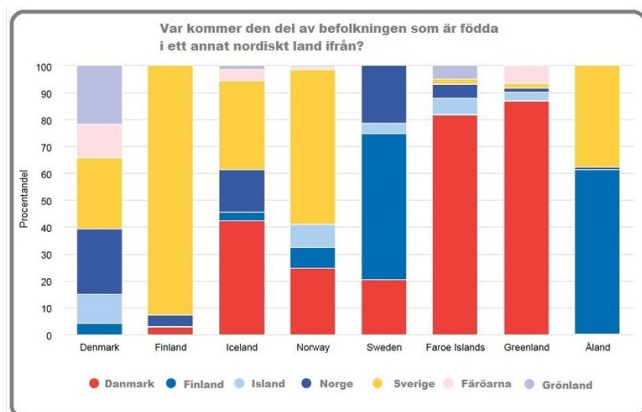

Anna Lundgren och Ágúst Bogason på forskningsinstitutet Nordregio.

Som en del av projektet har Ágúst Bogason undersökt drivkrafter bakom och hinder för rörlighet på den nordiska arbetsmarknaden i tre regioner – Storköpenhamn, Vestfold Telemark och Grönland. Han har intervjuat ett fyrtiotal representanter för näringslivsorganisationer, kommuner, regioner och fackliga organisationer. Han har också intervjuat de som har valt att söka jobb i annat land eller på andra sidan gränsen. Vilka är lockelserna med att söka dig till ett annat nordiskt land för att arbeta och vad är det som underlättar, respektive hindrar att jobba gränsöverskridande?

- Det är ju inte bara att säga ja till ett jobb på andra sidan gränsen. Du ska ha det andra landets personnummer, digitalt ID, bankkonto och veta hur det fungerar med skatt och pension, förklarar Ágúst Bogason.

Att arbetsmarknaden över gränserna inte är sömlös blev särskilt tydligt under pandemin. När arbetstagare i Sverige plötsligt inte kunde åka till sina arbetsplatser i Norge visade sig skyddsnäten vara otillräckliga. Vem skulle till exempel betala ersättning till de som hindrades från att komma till sina arbeten? Och hur fungerade A-kassan i den här speciella situationen?

Forskarna på Nordregio har gjort en illustration av hur den del av befolkningen som är född i ett annat nordiskt land fördelar sig. Danmark har den mest differentierade nordiska befolkningen, på Åland kommer de nordiska invandrarna stort sett bara från Finland och Sverige. Källa: Nordregio.

- Visserligen var det inte så många i antal, men för de individer som drabbades fick oklarheterna stor betydelse, konstaterar Anna Lundgren och Ágúst Bogason.

Drivkrafter, attraktion och hinder för rörlighet

Ett vanligt förekommande skäl för att söka ett jobb i ett annat land är högre lön, eller gynnsam valutakurs. Den norska sjukvården har till exempel länge lockat svenska läkare och sjuksköterskor att ta längre eller kortare jobb i Norge. Nu är den norska kronan svagare och intresset mindre.

- Covid-19 pandemin och de begränsningar av fri rörlighet som följde dämpade rörligheten över gränserna och kan också komma att få effekter över tid för den tillit som behövs för att ta jobb i ett annat nordiskt land, enligt de båda forskarna.

Köpenhamnsområdet har också lockat arbetssökande svenskar i Öresundsregionen med lägre arbetslöshet och högre löner. 2021, det senaste året med fullständig statistik, visar att 16 914 dagligen pendlade över Öresund. 95 procent av dem bodde i Sverige och pendlade till Danmark. Färska statistik visar en ökning med 17 procent under första halvåret 2022 av svenskar som arbetspendlar till Danmark. Och visst spelar högre lön och större möjligheter att få ett arbete en roll för de som rör sig på den nordiska arbetsmarknaden, men inte enbart.

- Attraherar gör också sociala och kulturella aspekter. Det kan vara längtan efter ett äventyr, att pröva något nytt, eller till exempel det vackra norska landskapet, säger Anna Lundgren.

Norsk natur lockar svenskar, också de som vill jobba i ett annat land. Foto: Björn Lindahl

Men sociala och kulturella skillnader kan också vara ett hinder, särskilt när det gäller språkkunskaper. Äldre generationer har ofta bättre kunskaper i och förståelse för de nordiska

språken än de yngre. Det finns också en mängd byråkratiska svårigheter som sätter käppar i hjulet, både för de som flyttar till ett annat nordiskt land och för de som vill bo kvar i hemlandet, men som lockas av arbetsmöjligheter på andra sidan gränsen.

- Det ska vara lätt att göra rätt. Idag finns det ute i regionerna en stor frustration att det tar så lång tid att undanröja byråkratiska hinder och att nationella lagar tar för lite hänsyn till regionernas behov. Många efterlyser större hänsyn till gränsregionerna, säger Anna Lundgren.

Förslag på förbättringar

Anna Lundgren och Ágúst Bogason pekar på tre områden som är viktiga för en ökad rörlighet på arbetsmarknaden. Det första är att bättre koordinera lagar och regler mellan de nordiska länderna för att i högre grad möjliggöra att arbeta gränsöverskridande. Ett elektroniskt ID som fungerar i alla de nordiska länderna och som ger tillgång till banker och offentlig service, beskriver de som avgörande. De betonar också behovet av att underlätta skattesystem och rätten till social trygghet för gränspendlarna.

Det andra är att stödja initiativ som ökar intresset för nordisk kultur och språk och som underlättar integration. På senare år, också beroende på globaliseringen, har intresset för det nordiska minskat. Det blir därför särskilt viktigt att ha riktade insatser för att öka kunskapen om språk och kultur, inte minst hos unga. För att råda bot på den blygsamma mobiliteten behövs också information om möjligheterna att studera och arbeta i ett annat nordiskt land.

Det tredje är att satsa mer på nordiskt samarbete på alla nivåer för att stimulera den fria rörligheten mellan de nordiska länderna.

- Det är viktigt att systemen synkas bättre, så att den som vill arbeta över gränsen eller i ett annat nordiskt land inte tappar sina sociala rättigheter, säger Ágúst Bogason.

Island: Laveste arbeidsledighet på 20 år

Arbeidsledighetstall går opp og ned og henger nesten alltid sammen med hvor sterk økonomien er. Det er også tilfellet nå som Islands økonomi har styrket seg etter pandemien – mest på grunn av turisme. Arbeidsledigheten i juni var på 2,5 prosent, det laveste tallet på 20 år. Selv om dette er positivt, har det noe negative bieffekter.

NYHET

21.08.2023

TEXT: HALLGRÍMUR INDRÍÐASON

Katrín Ólafsdóttir, dosent i økonomi ved universitetet i Reykjavík, sier at disse tallene reflekterer at det går litt sent å få tak i utenlandsk arbeidskraft.

- Det har blitt slik på Island at vi importerer arbeidskraft når vi behøver det. Dette ser ikke ut til å gå like raskt nå som tidligere. Turistindustrien har antakelig det beste året noen sinne og det kan være hovedgrunnen til den lave arbeidsledigheten.

- Folk som jobber i denne sektoren opplever også boligmangel, og det gjør problemet verre. Island konkurrerer også med andre land om arbeidskraft. Til vanlig har vi kunnet finne arbeidere i land som Polen, men dette ser ut til å være vanskeligere nå, sier Ólafsdóttir.

Tross dette har antallet arbeidsinnvandrere økt fra 42.278 i fjor til 49.889 i år. Det er en økning på mer enn 7.600, noe som kan forklare årets økning i turistsektoren.

Arbeidsledigheten er spesielt lav blant kvinner – kun 1 prosent. Ólafsdóttir forklarer dette med at personalmangelen i hovedsak er i serviceindustrien.

- I de siste årene har det vært personalmangel i barnehager, helsesektoren og andre sektorer med en høy andel kvinnelige ansatte. Du kan alltid finne en jobb her, så jeg tror at enhver kvinne som ser etter jobb kan få en.

Ólafsdóttir sier at dette kan føre til at virksomheter gjør ting for å utnytte eksisterende personale bedre, for eksempel å ta større grupper på utflukter.

– Dette kan føre til mindre effektivitet og enda kortere åpningstider.

Turistarbeidere har ikke vendt tilbake

Jóhannes Þór Skúlason, sjef for den islandske reiselivsorganisasjonen SAF, bekrefter delvis analysen til Olafsdóttir. - Det har vært vanskeligere for oss å finne islandske arbeidere. Før pandemien representerte utenlandsk arbeidskraft rund 33 prosent av turistarbeidere. Nå er tallet 40 prosent, som er rundt 12.000 mennesker.

Skúlason legger til at før pandemien bodde en av tre utenlandske turistarbeidere permanent på Island. Han tror det er færre nå og sier at dette er en konsekvens av at islendere forlot turistindustrien under pandemien.

- Statistikken viser at antallet arbeidere endret seg i to sektorer etter pandemien. Turistindustrien mistet 9,000, hvorav 5,500 var islendere, mens offentlig sektor fikk 5,000 nye. Så islandske arbeidere gikk til offentlig sektor der jobbene er sikrere og lønnen bedre. Det vil ta tid å få disse tilbake fordi det er utfordrende å forlate en trygg jobb i offentlig sektor etter et så stort sjokk.

Men han tror at antallet utenlandske arbeidere vil være det samme som før pandemien om tre til fem års tid.

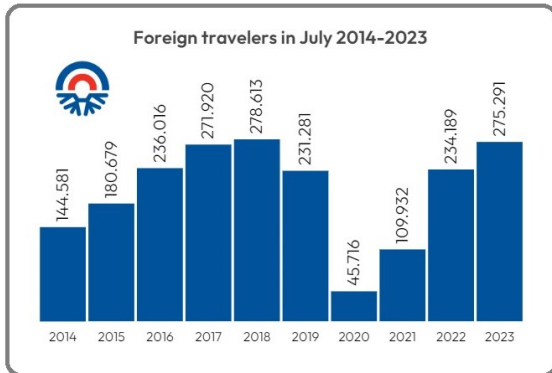
Skúlason sier at det har vært enklere å tiltrekke seg utenlandsk arbeidskraft i år. I fjor var det ekstremt vanskelig. Men det er fremdeles vanskelig å finne folk med riktig kompetanse.

- De vi kan få tak i er stort sett uerfarne og det er flere av disse nå enn før. Vi strever med å finne folk med riktig kompetanse, som kelnere, kokker, guider, bussjåfører og så videre. Hoteller og overnattingssteder kan ansette uerfarne folk, men da må de også bruke mye tid og energi på å trene dem opp.

Han forteller at 8,3 prosent av jobber i turistnæringen var ledige i fjor. Nå er tallet 4,3 prosent. Skúlason har også merket seg at det nå er flere arbeidere fra sør i Europa og færre fra øst.

- Jeg vet at Middelhavsland nå får flere turister enn arbeidere fra Polen. Så kanskje økonomien er i ferd med å endre seg litt.

Hovedproblemet ifølge Skúlason er ikke å finne ansatte men å finne de riktige ansatte.

I juli i år var det kun 3 322 færre turister enn rekordåret 2018. Kilde: Icelandic Tourist Board.

- Vi forventer mellom 2,1 og 2,2 millioner turister til Island i år og vi har nok arbeidskraft til å takle dette. Men spørsmålet er hva slags service vi ønsker å yte. Mangelen på kompetent arbeidskraft gjør det vanskeligere for virksomheter å vokse. Jo lenger dette tar, jo vanskeligere blir det å finne den riktige balansen mellom kvalitet og pris.

Økende lønnspress

Men tilbake til de økonomiske konsekvensene av lav arbeidsløshet. Når arbeidsløsheten er lav, øker lønnspresset.

- Vi har ikke sett noe av dette enda. Men de nåværende kollektivavtalene går ut i slutten av januar, og jeg tror at dette vil føre til økt press i forhandlinger om nye avtaler. Det er allerede en dyster stemning i fagforeningen, og dette bidrar til mer av det. Men jeg tror ikke vi vil se lønnsøkninger før forhandlingene starter, sier Ólafsdóttir.

Hun legger også til at denne situasjonen kan føre til prisøkninger.

- Inflasjonen har vært på tur ned, men jeg tror det er lite sannsynlig at den faller så raskt igjen som den har gjort i de siste to månedene.

Ólafsdóttir sier at alt dette indikerer press på økonomien.

- Hvis dette fortsetter får vi enda høyere renter. Jeg tror vi vil se en reduksjon i sommerturismen til høsten. Spørsmålet er om utenlandske arbeidere som da er ferdige med jobben kommer til å reise fra Island eller melde seg arbeidsledige.

Men det vi ikke vet enda er hvordan dette vil påvirke enkelte typer arbeid. Kommer vi for eksempel til å se en mangel på eksperter til høsten? Dette er noe vi må følge med på.

Ólafsdóttir er bekymret for at denne situasjonen kan føre til flere konflikter mellom arbeidsgivere og ansatte – noe som vil bli enda verre hvis sentralbanken øker rentene.

- Denne situasjonen gjør det nødvendig for regjeringen å ta grep for å roe ting ned. Det har ikke skjedd i de siste månedene. Hvis regjeringen ikke gjør dette vil ting bli vanskelige.

Ny arbejdsmiljø-indsats skal nedbringe dødsulykker i dansk landbrug

Alt for mange medarbejdere kommer alvorligt til skade på jobbet, og antallet af dødsulykker på danske arbejdspladser er det højeste siden 2008. Et politisk flertal i Folketinget kræver handling i de tre farligste brancher, herunder landbruget.

NYHET

18.08.2023

TEKST: MARIE PREISLER

Kent Andersen driver en gård med 150 malkekøer i Nordjylland og tilhører det mindretal af danske landmænd, der kræver, at medarbejderne altid bruger sikkerhedssele, når de arbejder med minilæsseren. Risikoen for en dødsulykke eller alvorlig kvæstelse ved at undlade selen er for stor, vurderer han:

- Hvis man prøver at spring af, kan der hurtigt komme en fod ind under den, og jeg tror faktisk, der er flere, end man regner af, der falder af. Det værste, der kan ske, er jo, at man kommer i klemme under den, hvis den vælter,” fortæller han.

Minilæsseren er et centralt redskab til at flytte rundt på tunge ting på landbrugsbedrifterne, og der er lovkrav om at land-

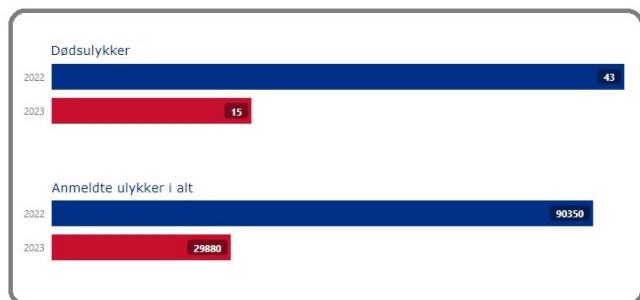
manden og medarbejderne skal spænde sikkerhedsselen, når de kører med minilæsseren. Alligevel er der en stor majoritet, som ikke bruger sele ikke. Kun 13 procent af danske kvægbrugere spænder selen, før de drejer tændingsnøglen, viser en undersøgelse fra SEGES Innovation, en almennyttig non-profit virksomhed, som laver forskning og innovation og rådgiver landmænd.

Kent Andersen har da heller ikke altid selv insisteret på brug af selen, indrømmer han. Han blev først opmærksom på risikoen for alvorlige ulykker, da en medarbejder udtrykte bekymring for at køre med minilæsseren. I dag er selen et krav på Kent Andersens bedrift, og han har valgt at stille op og fortælle om sine erfaringer i en kampagne for brug af sele

i minilæsseren, som SEGES Innovation gennemfører over for landmænd.

Tre brancher i søgelyset

Fald ud fra minilæsser og fastklemning under maskiner er nogle af de mest hyppige ulykker i landbruget og medvirkende til, at landbruget topper listen over danske brancher, hvor flest mister livet, mens de er på arbejde.

Arbejdstilsynets ulykkesbarometeret viser antallet af dødsulykker og det samlede antal arbejdsulykker i år og sidste år. Data er opdateret til august 17 i år.

43 mennesker mistede i 2022 livet, mens de udførte deres arbejde på danske arbejdspladser, og det er højeste antal dødsulykker i 15 år. Der skete fra 2021 til 2022 også en stigning på fem procent i antallet af arbejdsulykker, som blev anmeldt til Arbejdstilsynet. I alt 46.500 relaterede arbejdsulykker blev i 2022 anmeldt til Arbejdstilsynet -og i det tal indgår ikke Covid19-relaterede arbejdsulykker.

Denne triste udvikling har fået politikerne til at reagere. I sommeren 2022 indgik et flertal i Folketinget en politisk aftale om en handlingsplan, der skal reducere antallet af arbejdsulykker. Som konsekvens af den politiske aftale, skal en ekspertgruppe sikre ny viden om årsager til de alvorlige ulykker, så de kan forebygges. Der vil også blive iværksat kampagner, og så vil der komme en helhedsindsats i de tre brancher, som er ansvarlige for halvdelen af alle dødsulykker på jobbet: landbruget, godstransport og bygge- og anlægsbranchen.

Beskæftigelsesminister Ane Halsboe-Jørgensen finder det uacceptabelt, at man kan dø af at gå på arbejde. Det udtalte hun i forbindelse med præsentationen af den nationale handlingsplan:

- Ingen mennesker skal risikere at miste livet ved at gå på arbejde i Danmark. Ethvert dødsfald på arbejdspladsen er et for meget og helt uacceptabelt. Derfor er jeg glad for, at alle Folketingets partier støtter op om, at de mange ulykker kræver handling. Vi er nu blevet enige om en konkret handlingsplan, og vi har naturligvis fokus på, at der i særlig grad sættes ind over for de brancher, hvor der sker flest dødsulykker, sagde ministeren.

Fra gårdejer til virksomhedsleder

Dansk landbrug har på relativt få år ændret sig fra små familiedrevne gårde til virksomheder med mange ansatte, og i det skift ligger en del af forklaringen på, at landbruget ikke er så langt som mange andre brancher med at systematisere arbejdsmiljøindsatsen. Det vurderer arbejdsmiljøkonsulent Per Jørgensen i SEGES Innovation.

Arbejds miljøkonsulent Per Jørgensen. Foto: SEGES Innovation.

- For bare to generationer siden blev de fleste landbrug drevet af landmand selv sammen med hans kone eller en medhjælper. I dag er der langt færre bedrifter og de er langt større. Så den moderne landmand er en virksomhedsleder med ofte 10-20 medarbejdere, og det betyder, at arbejdsmiljø og sikkerhed skal håndteres og kommunikeres på en helt anden systematisk måde, end landmanden har været vant til, siger Per Jørgensen.

Han besøger og rådgiver mange danske landmænd om sikkerhed og forebyggelse af ulykker, og han oplever, at der er et meget stort ønske om at sikre medarbejderne et godt arbejdsmiljø, og at en del landmænd har skabt en kultur, hvor arbejdsmiljø og sikkerhed er et emne, der fylder i hverdagen i arbejdets tilrettelæggelse.

Udenlandsk arbejdskraft

Mangel på arbejdskraft er et af de forhold som både udfordrer arbejdsmiljøet i landbruget og kan fremme branchens arbejde med at opnå endnu bedre sikkerhed for medarbejderne, vurderer Per Jørgensen:

- Der er svært for landmænd at rekruttere arbejdskraft, så derfor er godt arbejdsmiljø et vigtigt konkurrenceparameter. Arbejdskraftmanglen har samtidig haft den konsekvens, at mange medarbejdere i landbruget er udlændinge, som taler et andet sprog og kommer fra en arbejdskultur med mindre fokus på sikkerhed.

Der arbejder i dansk landbrug mange medarbejdere fra Østeuropa men også medarbejdere fra asiatiske lande, som ikke har samme kultur omkring brug af personlige værnemidler, og som ikke er vant til, at de kan gå til deres leder med spørgsmål om sikkerhed, forklarer Per Jørgensen:

- Derfor er det uhyre vigtigt, at landmanden er meget tydelig om, hvilke sikkerhedskrav der gælder på arbejdspladsen, og den proces er mange landmænd heldigvis godt i gang med.

Der er dog et stykke vej endnu, før arbejdsmiljøindsatsen er kommet helt i system på alle bedrifter. Eksempelvis skal alle danske virksomheder med medarbejdere afholde en årlig arbejdsmiljødrøftelse, men det sker kun på de færreste arbejdspladser, vurderer Per Jørgensen:

- Den lovpligtige arbejdsmiljødrøftelse er et af de værktøjer lederne kan bruge til organisering af arbejdsmiljøindsatsen på virksomheden. Drøftelsen er endnu ikke særlig udbredt i landbruget, men har været et indsatsområde fra vores side det seneste år, er blevet godt modtaget på de virksomheder, der har taget værktøjet til sig. Drøftelsen er et rigtig godt greb til .at få arbejdsmiljø på dagsordenen på arbejdspladsen og engagere medarbejderne i at gøre det til et fælles anælgende, siger han.

Tal om arbejdsmiljø i hverdagen

Forsikringsselskabet Alm. Brand opfordrer også danske landmænd til at styrke planlægningen for at nedbringe antallet af ulykker. Selskabet modtager mange anmeldelser af arbejdsulykker i landbruget, og vurderer, at flere af dem kunne være undgået:

”Hvert år modtager vi alt for mange anmeldelser om arbejdsulykker i landbruget. Selvom arbejdsulykker desværre er noget, som ikke helt kan undgås, kunne flere være afværget,” lød det fra landbrugs- og erhvervsforretningen i Alm. Brand, da Arbejdstilsynets seneste tal for antal dødsulykker i branchen blev offentliggjort. i 2022. Forsikringsselskabet vurderer, at ulykkerne blandt andet skyldes travlhed og ændrede arbejds gange og en del nye medarbejdere med mindre erfaring i takt med at landbrugsbedrifterne bliver større og større.

For at knække kurven anbefaler Alm. Brand, at landmændene sætter sikkerheden som et fast punkt på dagsordenen ved medarbejdermøder, og at gøre sikkerhed til et emne, man taler om i løbet af arbejdsdagen på lige fod med alle andre almindelige driftsopgaver.

Virksomheder i Danmark har mere end dobbelt så mange arbejdsulykker pr. 100.000 medarbejdere som virksomheder i Sverige. Et dansk-svensk forskningsprojekt ”Arbejdsulykker i Danmark og Sverige” fra 2017 har undersøgt mulige årsager, til at svenske arbejdsgivere er bedre til at undgå arbejdsulykker. Et af forskernes bud er, at svenske arbejdsgivere er gode til at lade medarbejderne tage aktiv del i planlægning af arbejdet ved at udtrykke synspunkter og komme med egne forslag.

Martacentrets kamp för att skydda kvinnor i Lettland mot våld – med finsk och norsk hjälp

Vanligt kärleksgnabb. En alltför vanlig förklaring i Lettland mot våld i hemmet även om lagstiftningen under senare år väsentligen skärps. Landets Martacenter ska med stöd från Norge och Finland bidra till att stereotypa uppfattningar minskar hos lettiska myndighetspersoner.

NYHET

18.08.2023

TEXT: FAYME ALM, FOTO: CENTRS MARTA

Istanbulkonventionen. Så kallas Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet.

Underskriven men inte ratificerad

I ett pressmeddelande från 23 maj i år uppmanar Europaparlamentet ”med kraft” de sex EU-länder som ännu inte ratificerat Istanbulkonventionen att göra det ”utan dröjsmål, så att den kan skydda kvinnor fullt ut i enlighet med konventionens avsedda räckvidd”.

Lettland skrev under konventionen när den upprättades 2011, men är ett av de sex länder som fortfarande inte ratificerat den.

Några veckor före det enfatiska pressmeddelandet sitter Iluta Lace, grundare och ledare för den lettiska kvinnostödsorganisationen och resursnätverket Centrs Marta i Lettland, i en taxi. Hon är på väg till Rigas radiohus för att ge en intervju med anledning av att ännu en kvinna blivit mördad av sin tidigare partner.

- Stackars, stackars man som var tvungen att döda sin hemska fru. Jag tycker så synd om honom, säger den manlige taxiCHAUFFÖREN.

Mordet skedde i Jekabpils, en stad cirka 140 kilometer öster om Riga. Mannen hade tidigare varit gift med kvinnan och dödade henne inför ögonen på deras gemensamma barn, ett

litet barn. Han hade flera gånger misshandlat henne fysiskt och psykiskt. Förföljt och hotat. Sagt att han skulle mörda henne. Liksom han hade hotat de personer som stöttat henne, berättar Iluta Lace när Arbeidsliv i Norden besöker henne på Martacentrets kontor i centrala Riga.

- Han var polisanmäld flera gånger och kvinnan hade även skrivit till åklagare och till lettiska Ombudsmannen och berättat vad som pågick. Ändå satt han inte i fängelse.

Vad gjorde åklagare och domare? undrar Iluta Lace.

Tillfälligt skydd mot våld

Frågan är relevant. För denna tragiska händelse inträffade trots att Lettland sedan 2014 har en lag på engelska kallad "Temporary protection for violence". En lag som den mördade kvinnan använt sig av.

Iluta Lace leder den lettiska organisationen Centrs Marta. Foto: Skärmdump Frontline Women's Fund/YouTube.

- Den innebär att en kvinna som blir utsatt för våld kan skicka en anmälan till en domare och beskriva sin situation. Det räcker. Ingen bevisning krävs, säger Iluta Lace och redogör i korthet för lagen:

- Inom 24 timmar efter att domaren mottagit kvinnans anmälan beslutar hen att våldverkaren ska lämna bostaden – för en månad om det är hans bostad, för alltid om det är hennes bostad. Detta gäller om mannen inte bestrider kvinnans anmälan.
- Om mannen under perioden antastar eller besöker kvinnan sätts en juridisk process igång.

Kvinnor i Lettland tar hjälp av denna lag. Varje år sker cirka 1 000 anmälningar, förra året fler än så. Just nu observerar lettiska polisen 3 808 skydd av den här typen, berättar Iluta Lace.

- Det är bra om mannen följer lagen, men årligen är det mellan 500 och 600 fall där han inte gör det. Då blir det problem.

Hon påpekar att den lettiska lagstiftningen rörande kvinnomisshandel och våld i hemmet har tagit flera steg framåt. Ofta med Martacentret som pådrivande aktör, antingen

genom lobbyarbete på olika fronter eller i möten med personer i beslutsfattande positioner.

- Jag har träffat president Egils Levits och inrikesminister Maris Kucinskis och i nästa vecka ska jag träffa huvudåklagaren för att tala om grundskolans undervisning om jämställdhet och genusperspektivet innebär. Den behöver förbättras.

Kampen för ett mer jämställt samhälle pågår hela tiden, påpekar Iluta Lace.

- Just nu sitter representanter från Marta i tre arbetsgrupper som rör både den kriminella och den civila rättsprocessen i Lettland.

Utbyte för utveckling

Landet har en lagstiftning som ska skydda kvinnor mot våld. Men många gånger räcker inte juridiken till. Det krävs även en attitydförändring inte bara hos allmänheten utan också hos personal som kommer i kontakt med dem som blivit utsatta för våld för att lagarna ska kunna användas.

- Genom åren har det dykt upp problemställningar som varit kopplade till lettiska polisens hantering av våld i nära relationer.

Det säger Inge Engeland Johansen till Arbeidsliv i Norden. Han är utbildad socialarbetare, verksam i Arendal i Norge, och har sedan flera år tillbaka på sin fritid varit medlem i Centrs Marta styrelse, numera är han dess ordförande.

Torstein Pihlman är en numera pensionerad norsk polis som under sin tid som avdelningschef arbetat bland annat med våld i hemmet. Tillsammans med Inge Engeland Johansen träffade han i maj i år representanter från lettiska polisen, kommunens socialtjänst och stadens Marta-filial. Mötet ägde rum i Rezekne, en stad i östra delen av landet med många ukrainska flyktingar.

- Vi vill öka lettiska polisens och socialtjänstens kunskaper och också deras prioriteringar och attityder, säger Inge Engeland Johansen.

Under mötet beskrev polis och socialtjänst från de båda länderna sina arbetsmetoder och erfarenheter av att bekämpa och förebygga människohandel, sexbrott och våld.

Dessutom presenterade de norska poliserna sin agenda vid samtal som rör familjekonflikter med ett särskilt fokus på att skydda barns rättigheter.

Vidare diskuterade gruppen vikten av samarbete mellan allmänheten och såväl statliga som icke-statliga organisationer för att kunna utreda våldsbrott och förhindra att nya sker.

Mötet ägde rum inom ramen för projektet ”Hand in hand to protect”, som har ekonomiskt stöd från Nordiska ministerrådet och vars syfte är samarbete mellan flera parter.

Det var dock inte det första lettisk-norska utbytet, fortsätter Inge Engeland Johansen.

- För några år sedan höll en domare från Norge ett seminarium för lettiska domare och poliser. Här har det sedan dess hänt en hel del. Mycket tack vare Martacentrets påverkansarbete och kampanjer.

Mer utbyte ska det bli. Redan i augusti i år och då på norsk mark möts en delegation från Rezekne med medarbetare från samma verksamheter som vid träffen i maj. Med mötet vill man:

- bättre lära känna varandra
- utveckla samarbetet lokalt i arbetet med våldutsatta
- få gemensam kunskap om metoder knutna till arbetet med våld i nära relationer.

Dessutom planeras studiebesök på ett regionalt kriscenter för kvinnor och män utsatta för våld och hos Alternativ til vold LÄNK, en organisation som erbjuder behandling för vuxna som utövar våld.

Inge Engeland Johansen är förtroendevald i Fellesorganisasjonen i Norge, som bland annat organiserar socialarbetare men är också ordförande för Martacentret. Foto: Centrs Marta.

- Vi ska också besöka en samlokaliserad operationscentral för brandförsvaret, akutsjukvård och polis för att se hur man kan jobba tillsammans inom räddningstjänsten med olika problemställningar som våld i nära relationer, säger Inge Engeland Johansen.

Avslutningsvis blir det besök på den lokala polisstationen i Arendal. Där ska gäster och värdar föra en dialog om hur norsk polis arbetar med problematiken.

Protestaktion med citat ur döda kvinnans brev

Vårens mord i Jekabpils väckte stor uppmärksamhet. Det var fler medier än radion som ville få en intervju med Iluta Lace.

Men det stannade inte där. Utanför regeringsbyggnaden i Riga ägde den 25 april en protestaktion rum. Den samlade flera hundra människor. Iluta Lace läste högt ur brev den mördade kvinnan skrivit till Ombudsmannen där hon ställer frågan: ”Hur många brev måste jag skriva?”

Iluta Lace läser högt ur breven den mördade kvinnan skrivit till Ombudsmannen. Foto:

- Det finns fortfarande väldigt många stereotypa uppfattningar om våld i hemmet vilket det här fallet visar. Men också protester mot dem, säger Iluta Lace vars förebild när det gäller jämställdhetsarbete är Norden.

Tack vare Norden

- Jag vet inte hur mitt liv skulle ha sett ut utan mina kontakter med de nordiska länderna. Här i Lettland var det ingen som förstod idén med jämställdhet när jag ville starta ett jämställdhetscenter, säger Iluta Lace.

För att nå sitt mål skrev hon under 1990-talet många projektansökningar och fick stöd av vänner och andra personer som trodde på hennes initiativ. Bekantskapen med Inge Engeland Johansen blev fruktbar redan från starten.

- Han hjälpte mig både med kontakter och med kunskaper och så skapade han Martavännerna i Arendal, som samlade in pengar till oss.

Även Finland

Tack vare ett gemensamt projekt med Finlands svenska Marthaförbund kunde Martacentret i Lettland starta år 2000 och så sent som i fjor kunde lettiska Martacentret skapa ett skyddat boende i Riga för kvinnor utsatta för hot och våld.

- Lägenheten dit kvinnor kan söka sig kunde vi köpa tack vare insamling bland våra norska vänner, säger Iluta Lace.

Finland har återkommande varit med och stöttat lettiska Marta. När en ekonomisk kris år 2008 drabbade Lettland blev det hårda tider för Centrs Marta. Iluta Lace och hennes

syster började då skriva egen musik och framföra den och andra lettiska sånger vid olika evenemang.

Det ledde till att finsk TV bjöd in dem till ett framträdande och efter det en turné i Finland. Tack vare turnén kunde systarna samla in 10 000 euro som tillsammans med stöd från finska Marta gjorde att organisationen överlevde.

Fortsatt kamp

Kvinnomisshandel är utbrett i vår del av världen. Det vittnar Europaparlamentet om:

”En av tre kvinnor i EU har utsatts för fysiskt och/eller sexuellt våld”

Men Iluta Lace ser ingen skillnad på situationen för kvinnor i Lettland jämfört med andra europeiska länder.

Däremot anser Iluta Lace att de nordiska länderna kommit längre när det gäller mekanismer som arbetar för ett mer jämställt samhälle.

- Historiskt är det samma diskriminering som sker oavsett land. Det finns människor i både i Norden och i Lettland som har diskriminerande attityder, säger hon och pekar på det som kan vara den springande punkten.

- Brott mot kvinnor tas inte alltid på allvar. Det uppfattas ofta som ett personligt problem, som vanligt kärleksgnabb, där staten inte ska ta ansvar. Det är detta vi ska ändra på.

Laber interesse blant arbeidstakerne i Norge for etter- og videreutdanning

Stadig færre arbeidstakere i Norge vil ta etter- og videreutdanning, viser årets Arbeidslivsbarometer.

NYHET

17.08.2023

TEKST: LINE SCHEISTRØEN FOTO: FOTO: LIV HILDE HANSEN

Arbeidstakernes interesse for å ta etter- og videreutdanning (EVU) har sunket jevnt de siste femten årene. Da forskerne på Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) på OsloMet startet målingene i 2010 lå andelen 64 prosent, mens i år ligger andelen bare på 48 prosent.

Når målet for kompetansepolitikken i Norge er at ingen skal gå ut på dato, mener forsker Mari Holm Ingelsrud ved AFI, at resultatene bør fortelle arbeidslivets parter, politikere og myndigheter, at noe må gjøres.

Kan se utviklingstrekk

Sammen med kollega Elin Moen Dahl, presenterte Holm Ingelsrud, resultatene fra årets Arbeidslivsbarometer på et seminar i regi av hovedorganisasjonen YS under Arendalsuka.

Årets YS Arbeidslivsbarometer er det 15. i rekken. Barometeret tar temperaturen på tilstanden og utviklingen på sentrale områder i norsk arbeidsliv:

- Fagforeningenes legitimitet
- Oppslutning om kollektiv lønnsdannelse,
- Arbeidsvilkår, stress og mestring
- Likestilling
- Trygghet og tilknytning i arbeidslivet
- Kompetanse

- Det står bra til i norsk arbeidsliv. Generelt ser vi små endringer fra år til år. Norsk arbeidsliv er veldig stabilt, oppsummerer AFI-forsker Mari Holm Ingelsrud.

Resultater bekymrer

Hvert år gjør forskerne et dypdykk i et nytt tema. I år er det etter- og videreutdanning. Det er også stilt spørsmål omkring digitalisering og det grønne skiftet.

Undersøkelsen forteller blant annet at:

- 62 prosent tar ikke etter- og videreutdanning fordi de ikke trenger det i jobben.
- 55 prosent mener at de ikke har personlig behov for mer kompetanse.
- Flere enn før tror digitalisering og økt bruk av kunstig intelligens vil føre til at arbeidsoppgaver forsvinner.
- Halvparten av arbeidstakerne tror ikke det grønne skiftet vil få konsekvenser for deres egen jobb.

YS-leder Hans-Erik Skjæggerud mener resultatene gir grunn til bekymring:

- Arbeidslivet står ved inngangen til store omstillinger, knyttet til digitalisering og klimaendringer. At få ønsker etter- og videreutdanning kan gi problemer for både næringslivet og offentlig sektor, sier han.

Lære mer på jobben

Arbeidslivsbarometeret forteller at arbeidstakere er mest positive til etter- og videreutdanning når det skjer i form av kurs og seminarer, mens interessen er lavere for å sette seg på skolebenken og/eller ta studiepoeng på høyskoler og universiteter.

Skjæggerud mener det er behov for mer av det han kaller arbeidsplass-nær opplæring. Han får støtte av Trine Lise Sundnes, tidligere LO-topp og nå Arbeiderparti-politiker og medlem av Stortingets arbeids- og sosialkomite. Hun mener det må legges enda bedre til rette for læring på arbeidsplassen.

Trine Lise Sundnes (Ap) og Erik Johan Tellefsen Lindøe (Høyre) deltok i den politiske debatten om etter- og videreutdanning. Foto: Liv Hilde Hansen

På spørsmål om hva staten bør bidra med, svarte Sundnes:

- Det er ikke noe som tyder på at det kommer et statlig etter- og videreutdanningsfond i morgen. Fram til nå har

alle regjeringer, uavhengig av politisk farge, pekt på Statens Lånekasse. Det er vår tilnærming. Men noe må gjøres for å snu trenden vi ser, og jeg er opptatt av at myndighetene må bidra, men det må vi gjøre sammen med partene i arbeidslivet.

Sundnes mener at Norge gjerne kan se til Sverige og Danmark og lære noe av nabolandenes modeller for etter- og videreutdanning.

Ung u-helse

Av andre urovekkende funn i årets Arbeidslivsbarometer, trekker forskerne blant annet frem en overraskende økning i andel unge som frykter å bli uføre i fremtiden.

- Trenden er spesielt bekymringsverdig i og med at det er disse arbeidstakerne som har lengst igjen til pensjonsalder, sier AFI-forsker Elin Moen Dahl. Kollega Mari Holm Ingelsrud mener det er interessant å se om denne trenden har sammenheng med korona-pandemien, eller om det er noe annet som kan forklare den.

Tilfredshet - lavere enn på mange år

En annen tendens som gir noe grunn til bekymring, ifølge forskerne, er at færre opplever mestring og tilfredshet på jobben. Arbeidstakere med inntekt under medianen oppgir oftere hardt fysisk og risikofyllt arbeid, og også oftere mangel på en interessant, selvstendig og meningsfull jobb.

- Vi har målt tilfredshet i jobben siden 2014 og i år er den på det laveste nivået vi har sett på lenge, sier Holm Ingelsrud. Dette er også en av trendene forskerne vil følge ekstra nøye i det videre arbeidet.

Tenker mer på oss selv

Det er flere tegn i barometeret som tyder på at arbeidstakerne merker at mye har blitt dyrere, mener forskerne. De mener å se en svak dreining mot mer individualisme. Det er også noen flere enn tidligere år som sier at de ønsker prestasjonsbasert lønn.

Lønnsoppgjøret i 2023 var et mellomoppgjør og ble det første på mange tiår som førte til en streik som varte i fire dager. De økonomiske rammene for hovedoppgjørene endte mellom 5, 2 og 5,4 prosent, basert på en anslått prisvekst på 4,8 prosent.

Nå tyder alt på at prisveksten er høyere og at den spiser opp lønnsoppgjøret.

- Kan dette svekke oppslutningen om at fagforeningene skal forhandle lønn på arbeidstakernes vegne, spør forskerne.

- Økte priser på blant annet mat og strøm, kan ha gjort arbeidstakere mer individualistiske og ført til at de i større grad ønsker å forhandle lønn selv, men om det kan knyttes direkte til årets lønnsoppgjør, vet vi ikke, sier AFI-forsker Elin Moen Dahl.

LAMPA – lettisk demokratifestival med nordisk inspiration

Att stärka den demokratiska samtalskulturen genom att utbyta idéer och söka förståelse för olika ståndpunkter. Det är syftet med LAMPA i Lettland. En årlig festival som startade 2015 och från år till år lockar alltfler besökare.

TEMA

09.08.2023

TEXT OCH FOTO: FAYME ALM, OCKSÅ FOTO AV: OTTO STRAZDS

De blå vimplarna vajar lojt i vinden. Från olika håll strömmar människor i varierande åldrar in i slottsparken som är inbjudande med sin damm och sina dalar mellan de mjuka kullarna.

Solen skiner och många av besökarna söker svalka vid bänkar, bord och stolar under träden. För att betrakta folklivet, för att läska sig med en pappmugg med friskt vatten som delas ut gratis, för att hugga in på tallriken fylld med mat från en av de många matvagnarna. Det är lördag, andra och sista dagen för årets LAMPA, den nionde i ordningen.

- Jag är influencer och ska vara med i en debatt om kvinnans rätt att själv bestämma om hon vill ha barn eller inte, säger

hon som jag delar bord med under lunchen. Själv väntar hon sitt andra.

- Trycket är starkt i Lettland på att alla kvinnor ska skaffa barn. Jag tycker det är upp till kvinnan själv att bestämma om hon vill bli mor eller inte, fortsätter hon.

Hennes namn hinner jag inte få innan hon efter att endast fått i sig halva maträtten hastar iväg till debatten. Liksom de flesta av festivalens evenemang kommer den att ske på lettiska, ett språk jag inte behärskar. Får därför nöja mig med att ropa ett "Good luck" efter henne.

För de yngre besökarna finns ett MINILAMPA. Foto: Fayme Alm

Jag befinner mig i Cēsis i Lettland, cirka 90 kilometer nordöst om Riga. En stad med vackra byggnader och med ruinerna av den medeltida borg varifrån halva Baltikum under en period styrdes. En stad och som under 1400-talet blev medlem av Hansaförbundet och som genom århundraden varit utsatt för våldsamheter, bland annat av svenskarna som intog staden två gånger, 1626 och 1701 enligt resehandboken.

Nu skrivs en annan historia. LAMPA bjuder in till evenemang med diskussioner, samtal, workshops, teaterframträdanden, radioutsändningar, pausgympa med mera. Detta år sammanlagt 323 aktiviteter. Alla är välkomna och alla evenemang är avgiftsfria.

- Frihet, demokrati, sunt styrelseskick, ett europeiskt sätt att leva. Det är vad LAMPA vill förmedla. När de baltiska ländernas roll är att skydda EU:s yttre gränser handlar det inte bara om militär säkerhet utan också om samhället och dess resiliens, om vår demokrati.

Det säger Ieva Morica till Arbeidsliv i Norden. Hon är vd för DOTS Foundation for an Open Society, den organisation som skapade LAMPA Conversation Festival.

- Vi på DOTS hörde talas om Folkemødet på danska Bornholm 2014 och fick möjlighet att brainstorma med Zakia Elvang, en demokratiaktivist i Danmark. Vi tittade också på Arvamusfestivalen i Estland, hur den fungerade. Efter det satte vi igång med att skapa en egen festival vars namn blev LAMPA. Sedan 2015 har vi hållit en festival varje år, säger Ieva Morica.

På svenska betyder lettiska lampa just lampa, en tingest som sprider ljus.

DOTS insåg att de inte ensamma kunde mäkta med att genomföra årliga festivaler. Partners sedan starten är Swedbank i Lettland, Cēsis kommun, Armadillo, en kreativ digital byrå, Deep White en kommunikationsbyrå och, Change Agency Spark i Danmark.

- Och så har vi förstås många frivilliga som arbetar med festivalen. Utan dem ingen festival, säger Ieva Morica.

Mötesplatser i olika format

De frivilliga stöter besökarna på hela tiden. Överallt finns det vänliga personer att fråga till råds om ett eller annat. De rör sig bland festivalområdet som är fyllt av mindre arenor, scener, tält, pappkoner med program och karta. Här finns också flera bemannade informationsdiskar. I utkanten av området står tvättställ och flera vad som på svenska kallas bajamajor uppställda.

Den väl genomförda organiseringen bidrar till tillgänglighet och trygghet, det senare något som de två poliser som Arbeidsliv i Nordens utsända stöter på intygar.

-Hittills har allt varit lugnt. Liksom i fjor då inga som helst incidenter inträffade, tillägger de och vandrar vidare. Någon bild på uniformsklädda paret får jag inte ta. Vilket accepteras och respekteras.

Norden på plats

Ziemeļsala, som betyder Nordisk ö, är namnet på ett av tälten. Här håller Nordiska ministerrådet sina programpunkter.

- Det är spännande för oss att vara här. LAMPA är en konversationsfestival och det är det som är vår uppgift, att delta i samtal vars mål är att uppnå förståelse för andras åsikter, säger Stefan Eriksson, chef för det kontor som Nordiska ministerrådet har i Riga, till Arbeidsliv i Norden. Sedan 2021 finns även en mindre filial till kontoret i Daugavpils i östra Lettland.

Nordiska ministerrådet har deltagit i varje LAMPA-festival sedan Stefan Eriksson i sin nuvarande roll 2017 kom till Lettland, med tjänstledighet från svenska utrikesdepartementet.

Han betonar ömsesidigheten mellan Norden och de baltiska staterna och intresset för att utbyta idéer och erfarenheter.

- På 1990-talet handlade det om att föra över kunskap till länderna som skulle bygga upp ett nytt samhälle. Nu är det ett mer jämbördigt samarbete. Generellt finns det ett stort intresse från bägge sidor av att lära av varandra. Inte i första hand att exportera nordiska lösningar till Baltikum, säger Stefan Eriksson.

Från baltisk sida ser man Norden som en förebild man vill lära av, inte kopiera, utan i stället använda sig av erfarenheterna och tillämpa dem när det är möjligt, säger han, och nämner att Nordiska ministerrådet är en organisation med vissa resurser för att främja samarbete, men som inte kan ge pengar till olika projekt i de baltiska staterna på samma sätt som inom Norden.

- Nordiska ministerrådet skapar förutsättningar och kan ibland i de gemensamma nordisk-baltiska projekten ge ekonomiskt bidrag till genomförandet när det finns ett tydligt nordiskt intresse, säger Stefan Eriksson.

Från nordisk sida har man inte glömt bort Baltikum, men har tagit för givet att de baltiska länderna redan är integrerade i den europeiska gemenskapen, anser han.

- Det har funnits en föreställning om att EU tar hand om alla problem. Jag tror det håller på att ändras. Även den regionala nivån är angelägen och då har den fysiska närvaron betydelse. Kriget i Ukraina har påmint oss om Baltikums utsatthet och nu finns ett nyväckt intresse för att starkare knyta samman regionen, säger Stefan Eriksson.

Nordiska värderingar värda att sprida

Tillbaka till Cēsis. Karen Ellemann, generalsekreterare för Nordiska ministerrådet, har nyss gått av scenen där hon tillsammans med Gints Jegermanis, ambassadör och expert vid lettiska utrikespolitiska institutet, Hilmar Hilmarsson, professor vid Akureyri universitet i Island, Daria Krivonos, futurist och vd för Institutet för Framtidsforskning i Köpenhamn, har diskuterat framtidsperspektiven för nordiskt-baltiskt samarbete efter år 2022.

Nordiska ministerrådets generalsekreterare Karen Ellemann deltog på en av debatterna under LAMPA-festivalen. Debatten kan ses här:

Det råder inga tvivel om att Karen Ellemann tror på de nordiska ländernas demokratiska värderingar och gärna vill förankra dem i samarbete med de baltiska staterna. Till Arbeidsliv i Norden säger hon:

-Jag är imponerad över arrangemanget och över att så många är intresserade av samhällsfrågor. Det är viktigt att skapa rum där det också går att tala om svåra saker, så som man gjorde här under seminariet Women in War till exempel.

Karen Elleman nämner också vikten av mötena med NB8, Nordic-Baltic Eight, ett regionalt samarbete mellan Danmark, Estland, Finland, Island, Lettland, Litauen, Norge och Sweden som liksom LAMPA värnar de demokratiska värderingarna.

Många besökare och många förslag till programpunkter

Inför första årets festivals hade arrangörerna satt 2 000 besökare som succékriterium. Det kom 3 500. Numera är besökarantalet över 20 000. Så många attraheras av programmet som sätts ihop efter att en tävling utlysts. Festivalens programpunkter är många,

- Vem som helst får ansöka med sin idé eller sitt koncept. Ansökningarna blir sedan bedömda av kärngruppen. Detta år kunde vi endast släppa igenom en tredjedel av alla föreslagna programpunkter. Festivalen får inte bli alltför stor, men vi gläds såklart åt det stora intresset. Det visar att människor vill vara delaktiga, säger Ieva Morica.

Hon berättar vidare att festivalen genomgått flera förändringar och att vissa av dem sker långsamt, andra utan planering.

Arbeidsliv i Nordens Fayme Alm intervjuar Karen Elleman. Foto: Otto Strazds

- Ämnen som inte var populära första gången de kom upp som förslag blev det ett senare år. Så programmet speglar de heta ämnena i det lettiska samhället. Vi i kärngruppen försöker hela tiden vara ett steg före och skapa nästa festival ännu bättre än den året innan, säger Ieva Morica.

Aktivt nätverk ger ringar på vattnet

LAMPA ingår Democracy Festivals Associations, ett nätverk som sedan 2018 samlar arrangörer av demokratifestivaler i Europa.

- Första året var det viktigt för oss att utforma vår plattform och hur programmet skulle gestaltas. Nu kan vi fortsätta utvecklas genom att vara en jämställd partner med de andra medlemmarna. I nätverket lär vi oss av andra och delar med oss av våra egna erfarenheter, säger Ieva Morica.

I ett mejl till Arbeidsliv i Norden skriver Mia Stuhre, verksamhetsledare för svenska Almedalen:

"LAMPA är, med sina unga år, en fantastisk förebild för oss. Vi tog bland annat Almedalsveckans spelregler från dem. De är modiga och fokuserade på att skapa kreativa mötesplatser."

Lettland – landet med flest svenska läkarstudenter utanför Sveriges gränser

Närmre 800. Så många är läkarstudenterna i Riga som kommer från Nordens största land. Arbetidsliv i Norden åkte dit och fick träffa en av dem.

TEMA

02.08.2023

TEXT OCH FOTO: FAYME ALM

Hit men inte längre. Vi står inne i entrén till Anatomikum i Riga och kommer inte vidare, Linnéa Zargarian, läkarstudent vid det statliga Rīga Stradiņš University, och Arbetidsliv i Nordens utsända.

Längs väggarna under de höga fönstren fast monterade stolar. Bakom oss den smala och höga träporten vi nyss stigit in genom. Framför oss ett vändkors med elektronisk passersystem, ett anakronistiskt inslag i den i övrigt arkaiska miljön.

- Det är här vi tar av oss våra ytterkläder och på oss våra vita labbrockar som vi har med oss. De måste vara rena och välstrykta. Först när vi har tagit på oss dem får vi passera, säger Linnéa Zargarian.

Jag höjer min mobil för att ta bilder, men blir barskt åthutad av en röst. Den kommer från en hög trappavsats på andra sidan spärren. En kvinna blir synlig. Hon är inte nöjd med min närvaro. Jag stoppar ner mobilen och vi går ut, viker runt hörnet, till den stora trädgården på husets baksida och finner lämpligt nog en bänk med bord i skuggan. Det är varmt i Lettlands huvudstad denna junidag. Förutom några städerskor som tagit paus vid ett annat bord är vi ensamma här.

- De flesta examinationerna är över för denna termin och många studenter har redan rest hem, säger Linnéa Zargarian. Själv har hon en tenta kvar innan hon tar paus från de teoretiska studierna.

Från djur till människor

Hur hamnade hon i Riga? Den inledande frågan pochar på svar.

Det visar sig att liksom för många andra högstadieelever i Sverige kom praon – praktisk arbetslivsorientering – att bli avgörande för yrkesvalet.

- Jag hade bestämt mig för att bli veterinär. Men när jag inte kunde få en prao-plats på en djurklinik grep min gudmor in.

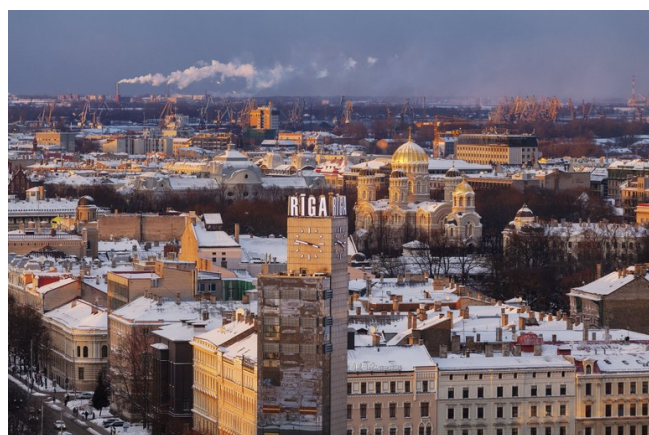
- Hon är chefssyrra på ett av Stockholms sjukhus och där fick jag vara på en kirurgisk-urologisk avdelning. Efter det bestämde jag mig. Det är det här jag vill göra. Att arbeta inom vården och bli läkare.

Tre alternativ

Några år senare var det dags för Linnéa Zargarian att söka in på läkarutbildningen. Hennes betygssnitt från naturvetenskapliga programmet på gymnasiet var ett B och ett B räckte inte för att komma in på läkarprogrammet i Sverige. Betygsskalan går från A till F, där A är högsta betyg och här krävdes ett A.

- Jag insåg att jag hade tre alternativ. Högskoleprovet går bara två gånger om året och att läsa in högre betyg skulle ta tid. Så jag började undersöka möjligheterna att läsa till läkare utomlands ivrig som jag var att få komma igång.

En vän till familjen studerade medicin i just Riga och var uppmuntrande och övertygande. Själv har Linnéa Zargarian ingen anknytning till Lettland och hade heller aldrig varit där, men det hade hennes mamma och hon återvände gärna till Riga

Riga i vinterskrud. Foto: Reinis Hofmanis

- Hon tog mig hit en kall vinterhelg. Jag blev förtjust i staden och kunde tänka mig att bo här. Tredje året på gymnasiet gick jag på Svenska skolan i Bryssel, så jag visste att det inte behövde vara läskigt att bo utomlands. Däremot undrade jag vad det var för utbildning jag gav mig in på. Men mina föräl-

drar var väldigt stöttande och sa kör! Du kan alltid hoppa av om det inte motsvarar dina förväntningar.

Linnéa Zargarian kom in första gången hon sökte till läkarprogrammet i Riga och började studera här höstterminen 2019.

För att komma in krävs höga gymnasiebetyg, referenser och ett motivationsbrev, berättar hon och hänvisar till EduPlanet som hjälper svenskar med antagningen.

Lån & sommarjobb

Svenska CSN – Centrala studiemedelsnämnden – erbjuder studiebidrag och studielån för studier som de anser har en "godtagbar standard".

Summan är den samma oavsett vilket land studierna sker i med möjlighet att ta ett merkostnadslån för utlandsstudier.

- Enligt det kontrakt som jag skrev med universitetet när jag började utbildningen så betalar jag cirka 12 000 euro per läsår, men jag vet att kursavgiften nu har ökat något. Man kan låna till den av CSN, men det beloppet räcker bara till ungefär halva avgiften. Därför måste jag alltid arbeta under sommarloven för att tjäna pengar, säger Linnéa Zargarian.

I år blir det ett par månaders arbete på Södersjukhuset i Stockholm som har Nordens största akutavdelning. Där ska Linnéa Zargarian under ett par månader vikariera med titeln "Assistent omvårdnad" med arbetsuppgifter som en undersköterska.

- Vi får ta emot många svåra fall så jag kommer att lära mig jättemycket.

När hon vänder tillbaka i höst börjar hon termin nio av tolv. Efter det väntar BT. Det står för bastjänstgöring och ska ersätta AT, allmäntjänstgöring, som är på väg att fasas ut från svenska läkarutbildningen.

- När jag 2025 tar min examen här kommer jag liksom mina tre svenska kursare att göra min BT i Sverige på samma sätt som de går sin läkarutbildning där. Det kan vara svårt att få en plats i Stockholmsområdet var jag har mitt föräldrahem, men jag kan tänka mig att göra den var som helst i Sverige, säger Linnéa Zargarian.

Lik efter lik

Vi sitter längst ned i trädgården. Buskarna är många liksom rabatterna som är kantade med blommande växter. Härifrån är avståndet till Anatomikumbyggnaden långt som en tennisplan. Ändå dominerar den blickfånget när jag ser mig omkring. Det är en byggnad med anor. Byggt i slutet av 1870-talet som ett grekisk-ortodoxt seminarium. Numera universitetets institution för anatomi och antropologi, beskriven som platsen där de döda hjälper de levande.

- Det är en byggnad fylld med mystik och låsta dörrar och vi studenter brukar lite ironiskt fråga oss hur många lik det

egentligen finns här. Under de fyra första terminerna läste vi anatomi och fick undersöka en lång rad döda människor i olika åldrar.

Linnéa Zargarian framför anatomibyggnaden.

Och så berättar Linnéa Zargarian om hur hon och några kursare i början av första terminen satt och studerade på Anatomikum i ett rum med glasväggar när en bår med ett lik rullades in i det angränsande rummet.

- Plötsligt lyfter de upp bröstkorgen på liket som på en lucka för att titta på organen under. Att nya studenter skulle råka få se något sådant tror jag aldrig hade hänt i Sverige. Av dem som studerar till läkare på Karolinska institutet har jag hört att de har förberedelser och kan få stöd innan de får se en död människa. Här blir vi ombedda att visa respekt, men inte mer än så.

Utbildningen över förväntan

Vid det här laget är Linnéa Zargarian van vid döda människor och förutom denna mindre incident har hon mycket gott att säga om utbildningen.

- All undervisning är på engelska och väldigt teoretisk och tung, men det hade jag förväntat mig. Vad som är bra är lärartätheten. På en lärare går det 13 studenter. Och så är våra lärare kompetenta och ambitiösa. Många av dem är unga och gör det där lilla extra för att det ska gå bra för studenterna. Vi kan höra av oss till dem om vi har frågor.

Bland andra fördelar med att studera i Riga nämner Linnéa Zargarian att boendet är relativt billigt liksom resorna mellan Riga och Stockholm. Och att euron oftast ger mer valuta än svenska kronan.

- Även om inflationen gör att allt är dyrare nu så är det fortfarande billigare än i Stockholm att till exempel åka taxi, hyra bil, klippa håret eller att få en ansiktsbehandling.

Kostnadsnivån i Riga är lägre än i Sverige. Bilden är från gamla staden i Riga. Foto: Ģirts Raģelis

Vad hon kan uppleva som negativt är något som hon identifierar som en språkbarriär i bemötandet hos letter och ryssar som inte talar engelska.

- Vissa kan vara rätt otrevliga när de hör att jag och mina kursare talar svenska på bussen och hyschar på oss. Men det finns många som kan engelska och gillar att tala med oss svenskar. De är välkomnande och glada för att vi pluggar här, säger Linnéa Zargarian.

Det handlar också om vilken inställning man som student själv kommer med till landet man ska studera i, tillägger hon.

- De som trivs bäst här är de som kommer med en positiv inställning och förstår att detta inte är Sverige. Om man inser att detta är ett annat land kommer man ha så kul.

Som styrelsemedlem i Sveriges läkarförbund student utland, Riga är Linnéa Zargarian med att utveckla den plattform som ska skapa samhörighet för stadens svenska studenter.

- Vi håller informationsmöten för nya studenter, workshops och såklart sittningar. Vi arrangerar även läkarpub och fester.

SLF ger även information och råd till dem som funderar på att börja studera i Lettland.

Framtiden

Städerskorna vid bordet bredvid har redan brutit upp när jag ställer sista frågan till Linnéa Zargarian. Den gäller framtiden. Vilka är planerna?

- Jag vet faktiskt inte när det kommer till specialisering. När jag frågar färdiga läkare får jag två typer av svar. Det ena. Tänk på vilket liv du vill leva. Om du vill ha familj, om du vill jobba helger. Det andra. Är du ute efter adrenalinet, sök dig till akutsjukvården.

Till detta lägger hon att varje ny kurs är spännande och intressant. Samt att hon hyser en förkärlek till dermatologi och även till gynekologi och obstetrik.

Stadens tjusning

Intervjun är över. Vi reser oss och går till framsidan av Anatomikum, där vi först möttes. Linnéa tar sin cykel och jag säger att jag tänker vandra tillbaka samma väg som jag kom. Längs med kanalen, i allén med höga träd som denna dag silar det starka solskenet genom lövverken.

- Du valde det vackraste promenadstråket här i Riga. Visst är det en härlig stad! säger Linnéa Zargarian och cyklar iväg.